

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Staten tok krigsbarnas penger

Rundt 9.000 «tyskerunger» fikk aldri erstatning

Rundt 9.000 norske krigsbarn med tysk far fikk aldri erstatning for lidelsene de ble påført under og rett etter krigen. Det sørget den norske stat for.

■ LILY KALVØ, NTB

7. august 1959 inngikk Norge avtalen med Forbundsrepublikken Tyskland om kompensasjon til norske statsborgere som ble rammet under krigen. Norge fikk utbetalt et beløp i tyske mark som den gang tilsvarte 102 millioner kroner.

DRAGKAMP

Etter en lang politisk dragkamp, som utspant seg i og utenfor Utenriksdepartementet, ble det klart at Norge skulle få sjølråderett over pengene. Dermed ble fordelingen av pengene et politisk spørsmål, og ikke et juridisk. En rekke grupper, deriblant krigsfangene og motstandsfolket, konkurrerte heftig om midlene.

I etterkrigs-Norge kom det ikke på tale å gi erstatning til 9.000 «tyskerunger». Denne gruppen var heller ikke sterk nok til å kreve erstatning. Tyskland vedtok loven «Bundesentschädigungsgesetz» i 1953. Åtte år etter krigens slutt tok den tyske stat et oppgjør med krigen. Loven var dessuten et springbrett for forhandlingene med åtte europeiske land, deriblant Norge.

I 1956 ble den tyske loven omarbeidet. Som et ledd i dette ble også barn og enkel etter tyske soldater erklært som krigsofre.

Det er ikke tvil om at loven med dette åpnet klart for å gi økonomisk oppreisning til krigsbarn med tysk far. Nettopp denne presiseringen var en viktig grunn til at loven ble revidert, sier Wolfgang Hans Emlinger ved Tysklands ambassade i Oslo.

Norge forhandlet fram en fellesavtale med Tyskland i årene 1955-1959, mens Halvard Lange var utenriksminister. Forhandlingene ble ledet av byråsjef Asbjørn Stordahl i UD, og avtalen ble undertegnet i august 1959.

Erstatningssummen ble utbetalt i to omganger, og pengene havnet rett i statskassen. Krigsfanger var klart definert som en gruppe som var berettiget til erstatning. Ifølge Sosialdepartementet fikk om lag 9.000 krigsfanger erstatning. Krigsbarna ble overhodet ikke berørt i den norske delen av avtalen.

STØTT UT I KULDEN

Om lag 9.000 små krigsbarn ble igjen etter at de tyske soldatene hadde forlatt landet. Mange av dem måtte en uverdig skjebne i barnehjem. Andre ble adoptert bort her i landet eller skipet vekk til andre land.

Generalsekretær Ola Ødegaard i Landsforeningen Rettferd for Tapere mener at det er på tide at samfunnet tar krigsbarna inn i varmen igjen.

Det er en skam for vår nasjon at vi ennå kan se spor av bitterhet og hevn, sier Ødegaard.

Landsforeningen har sendt 107 søknader fra krigsbarn om billighetserstatning til Justisdepartementet. Alle er ofre for en konflikt de selv ikke var en del av.

Fellesskjebnen deres er at de ble sendt fra det ene barnehjemmet til det andre – for så å havne på spesialskoler for åndssvake barn. Terskelen for å bli sendt dit var ekstremt lav. Det holdt å være «tyskerunge», sier Ødegaard.

Generalsekretær Ola Ødegaard i Landsforeningen Rettferd for Tapere. (Foto: Arne Ove Berge)

Milorg-lederen Jens Christian Hauge fikk lov til å forandre avtalet teksten om krigsskadeerstatningen fra Tyskland til Norge. Etter å ha kontaktet partifellen Halvard Lange personlig, fikk han utlevert de fortrolige forhandlingsdokumentene fra UD. (Arkivfoto: NTB Pluss)

Endret på fortrolige UD-dokumenter

Jens Christian Hauge grep personlig inn

■ LILY KALVØ, NTB

Ap-veteranen og motstandsmannen Jens Christian Hauge grep personlig inn i krigs-erstatningsforhandlingene i 1959. Advokat Hauge fikk lov til å både lese og forandre teksten i strengt fortrolige avtaledokumenter som Stortinget senere skulle ta stilling til.

GIKK TIL TOPPS

Hauge, som den gang var advokat i privatrett, gikk helt til topps for å få det slik han ville. Etter å ha kontaktet daværende utenriksminister Halvard Lange personlig, fikk Hauge adgang til å se de strengt fortrolige dokumentene. Han fikk også lov til å skrive om flere avsnitt i dokumentene som Stortinget senere skulle ta stilling til i forbindelse med fordelingen av krigsskadeoppgjøret fra Tyskland. Det viser et notat som daværende byråsjef Bredo Stabell skrev i 1959.

RETTET TEKSTEN

I notatet går det fram at advokat Hauge den 3. november 1959 ringte til Rettsavdelingen i Utenriksdepartementet og ba om å få utle-

vert de fortrolige dokumentene:

«Jeg svarte at det var vanskelig for oss å sende fra oss utkastet, som var et fortrolig dokument,» skriver Stabell i notatet.

Men etter å ha konferert med utenriksminister Lange, som var både partifelle og personlig venn med Hauge, måtte byråsjefen finne seg i å utlevere dokumentet:

«Utenriksministeren var enig i at vi måtte la Hauge få se utkastet og at jeg skulle innarbeide noen få linjer om de spørsmål som interesserte Hauge og hans venner.»

Byråsjefen reagerte sterkt på at Hauge gjennom sine politiske kontakter og nære venner kunne få adgang til å overprøve departementsrådene.

ADVOKATSTRID

Striden om krigsskadeoppgjøret gjaldt formuleringene i avtalet teksten om hvilke grupperinger som skulle være berettiget til oppreisning. I en artikkelserie i Aftenposten i 1959 gikk advokat Trygve Wyller kraftig ut mot avtalet teksten – som han mente ikke stadfestet motstandskjempernes rettigheter til oppreisning.

Artikkelserien fikk Milorg-lederen Jens Christian Hauge til å se rødt. «Som du vet har advokat Trygve Wyller provosert advokat Sven Arntsen, professor Andenæs og meg ganske sterkt til å uttale oss om prinsipielle sider av avtalen med Tyskland om erstatning. Vi mener Wyller trekker for vidtgående slutninger om en noe uklar avtale-tekst. Vi håpet at proposisjonen ville gi slike opplysninger at Wyllers kritikk dermed ville bli ugyldig. Om vi igjen blir provosert, ville vi gjerne kunne si at vi synes at proposisjonen er fyllestgjørende,» skrev Hauge i et brev adressert «Kjære Halvard» til utenriksministeren den 9. november 1959.

«Advokat Hauge gjorde det klart at han, for sitt vedkommende, ikke fant det mulig uten videre å avvise de betenkeligheter som var gjort gjeldende av advokat Wyller,» står det videre i notatet som byråsjef Bredo Stabell sørget for å lage.

NTB har i flere dager via telefaks, telefon og brev forsøkt å få en kommentar fra Jens Christian Hauge, uten å få svar. Hauge velger atter en gang å holde kortene tett for brystet.

Dagavisen (Arbeiderbladet)

mandag 16. 3. 98

117930